

Шуша-Вагифин тұбаси
Шуша-мавзолей *Вагифа*
Shusha-Vagif's mausoleum

АЗЭРБАЙЧАН ССР ЕЛМЛЭР АКАДЕМИЯСЫ
ТАРИХ ИНСТИТУТУ
АРХЕОЛОГИЈА ВЭ ЕТНОГРАФИЈА СЕКТОРУ
АКАДЕМИЯ НАУК АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
СЕКТОР АРХЕОЛОГИИ И ЭТНОГРАФИИ

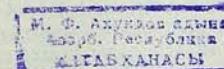
К. М. МӘММӘД-ЗАДӘ
Н. А. СӘРКИСОВ

К. М. МАМЕД-ЗАДЕ
Н. А. САРКИСОВ

K. M. MAMED-ZADE
N. A. SARKISOV

Шуша-Вагифин түрбәси
Шуша-мавзолей Вагифа
Shusha-Vagif's mausoleum

9.6610091
6610085

БАКЫ — «ЕЛМ» — 1986
БАКУ — «ЭЛМ» — 1986

XIX əserin məşhur şairəsi və məarifçisi Xurşudbanu Natəvan (Xan gızı) bu saraıda anadan olmuşdur (8—9-chu shəkiplər).

Gəsrin etrafyndə choxlu mığdarlar da itchimai və tıcharət məğsədli binalar—məscid, bazarlar, karvansaralar, tıcharət-sənətkarlar cherkəsi jərləşirdi. Şuşada həvvəslə jurd salan sənətkarlar shəhərin shərgi raionunda məhəllələr jəratdıylar. Məhəllələrin adı, shərgin feodal shəhərlərinində oldufu kimi, sakini lərin sənətlərinə uyğun və həttə kəldikləri kəndin adı ilə baflı olsardı [4, 41]. Belə məhəllələrdən biri də məşhur şair Molla Pənah Vagifin dərs dədiyi «Saatlı» idi. Onunla bərabər həmin məhəllədə Saatlı təjfəsindən on jəddi ailə də jashaşyrdı. Kənч şair Vagif orada uşaglar üçün məktəb acarag müvəffəqiyətlə dərs deyiirdi [8, 257] (10—13-chu shəkiplər). Şuşanın tədğigatçıları onun arxitektura plan gurulushunda үç əsas mərhələni gəjdədir [4, 38]. Birinci mərhələjə (1756-1757-chi illər) galanıñ əsasınıñ gojulmasы, məhkəm müdafiə divarlarınyň, feodal gəsrərinin və dövgüz məhəlləsinin, shəhərin shərgində isə aşaşa tərəfədə «Aşaşa məhəllə»nın salınması dəvrü aiddir, ikinchi mərhələjə Pənahəli xanın oflu İbrahimimxəlil xanın vaxtynda (1759-1806-chı illər) shəhərin shərgi hissəsində «Juxarı məhəllə» adlanan səkkiz məhəllənin salınması ilə əlagədar dəvr aid ediliir. Bu dəvrədə Şuşanın shərgi hissəsində on jəddi məhəllə jaranır. Nəhajt, uçunçu mərhələ—Gara-başa xanlıgыnyň Rusiya daхıl olunduğu 1805-chi ili əhatə edir. Bu

8. Şairə Natəvanın büstü.
8. Bust of poetess Natavan.
8. The bust of the poetess Natavan.

Все они, как это имело место в феодальных городах Востока, носили конкретные названия, определявшиеся их местоположением, профессиональной занятостью жителей и даже именами сел, откуда происходили переселенцы [4, с. 41]. Один из таких «махелле», основанный, кстати говоря, великим поэтом Молла Панахом Вагифом, назывался «саатлы», т. к. туда вместе с ним переселилось семнадцать семей из рода Саатлы. Поселившись в этом квартале молодой поэт Вагиф открыл школу для детей, где сам успешно преподавал [8, с. 257] (рис. 9—13).

Исследователи Шуши отмечают в развитии ее архитектурно-планировочной структуры три основных этапа [4, с. 38]. Первый относится ко времени основания крепости (1756—57 гг.), когда сооружаются мощные оборонительные стены,

9. Vagifin mədrəsə məktəbi.
9. Međrese-school of Vagif.
9. The medrese — school of Vagif.

дəvrədə gərb raionunda ərazidə bəjük surlətən tıkillı, bura, əsasən, tıcharət-sənətkar əhaliisinin jurd saldyarı on iki jəni məhəllə mejdəna kəlmüşdi. Azərbaycanın bəşha feodal shəhərlərinde oldufu kimi, Şuşada da hər bir məhəllə bir-biriindən dəsh divarla aýrylan baflı-baflı, və həjətjanı sahələri olan kiçik malikanələrə bələnür-dü.

10. Vagifin evinin jərinə xatırə ləvhəsi.
10. Memorial plaque on the site of Vagif's house.
10. M. P. Vagif's House was situated here. Memorial plaque.

Харичи мұдахиләчиләрин дайми үйнүм етмәк горхусы Гарабағ ханлығыны мәчбур едириди ки, Русиядан көмек истәсін. Азәрбајчанда Русия тәрәфдарлары арасында ән фәал, узаккөрән дөвләт хадими шаир Молла Пәнаһ Вагифиди.

Гарабағ ханы Русия иле јахынлашмак учун илк адымыны гәддар Иран шаһы Аға Мәһәммәд шаһ Гачарын бүтүн Азәрбајчаны, о чүмләдән Гарабағы һәдәләди және, XVIII әсрин 90-чы илләринин орталарындан атмаға башлады.

Азәрбајчаның чәнуб вилајәтләrinни тутдугдан соң, өз гошунларыны шимал торпагларыны ишгал етмәjә назырлајан Аға Мәһәммәд шаһ Гачар Ибраһимхәлил хандан тәләб едириди ки, өз оғлunu она киров көндәрсін. Рәdd чавабы алан Аға Мәһәммәд шаһ Гачар 1794-чү илдә гошунларыны Гарабаға көндәрір, анчаг Әскәран галасы јахынлығында мәргүл бидирил. 1795-чи илдә онун 85 мин нәфәрлик ордусу тәзәдән Гарабағ ханлығына сохулараг Шуша галасыны мұнаси्रәjә алды.

Гарабағын мудафиәчиләrininin әсас һәрби гүввәләри дағларда вә Шуша галасынын ичәрисиндә јерләшдирилмиши. Бурада мудафиә вә атәш күчүнү гүввәтләндирмәк үчүн бөjük ишләр көрүлурду. Шуша әналиси 15 минлик халы гошуну тәşкил етмиши. Онун сыраларында ғәинки кишиләр, һәтта гадынлар да дөjүшүрдүләр. Дүшмәn ордулары Гарабаға сохулдуңда бүтүн әнали онлара гаршы чыхды. Халтын көмәjинә архаланан азәрбајчанлылардан вә ермәниләрдәn ибәрәт Гарабағ дөjүшчүләри партизан мұбаризәсі үсуllарындан истифаде

личеству нукеров и великолепию был равен ханам других вилаитеv». Первым лицом среди сановников карабахского двора был Молла Панах Вагиф — знаменитый поэт, пользовавшийся, по словам придворного историографа Мирзы Джамала, «большой известностью и популярностью как мудрый и опытный визирь» [2, с. 72].

Дальновидный и прозорливый дипломат, Молла Панах Вагиф сыграл огромную роль в реализации плана Карабахского ханства по усилению дружественных союзов с другими азербайджанскими ханствами, а также с Грузией и Ереванским ханством. Он обращается от имени Карабахского ханства с просьбой о помощи к России. Пользовавшийся большим авторитетом как главный визирь ханства он успешно выполняет самые различные и весьма ответственные дипломатические поручения. Для усиления союза с грузинским царем Ираклием II Вагиф специально отправляется в Грузию и там при его активном участии заключается имевший очень важное значение договор между Грузинским царством и Карабахским ханством.

Постоянная угроза нашествия иноземных захватчиков заставила Карабахское ханство искать помощи у России. Одним из активных сторонников сближения с Россией вновь выступает прозорливый государственный деятель и поэт Молла Панах Вагиф.

Практические шаги карабахского хана к сближению с Россией стали проявляться в середине 90-х годов XVIII в., когда всему Азербайджану в том числе и Карабаху, стал реально угрожать иранский

едәrәk, дүшмәn архасында мұвәффәгијәтлә фәалиjјәт көстәрирдиләр. Маневрли вә јахши силаhланмыш, кичик дәстәләрлә чыхыш едәn «әлекечмәz» гисасчылар дәрәләрдә, мешә ѡолларында вә дағ чыгырларында дүшмәnин әрзаг вә һәрbi сурсатла долу карванларыны элә кечирмәkлә онлara тутарлы зәrbәlәr вурурдулар.

деспот Ага Мухаммед-хан Каджар. Готовясь после захвата южных областей Азербайджана, двинуть свои войска на завоевание северных ханств, он потребовал от Ибрагим Халил-хана прислатъ в заложники сына. Получив отказ, Ага Мухаммед-хан Каджар в 1794 г. посылает войска в Карабах, однако они были разбиты в бою у крепости Аске-

13. М. П. Вагиф 1759-чү илдә бурада мектәб ачмыш вә дәрс демшидир. Хатирә лөвәсі.
13. Мемориальная доска на месте школы, основанной в 1759 г. Вагифом, в которой он сам преподавал.
13. In 1759 M. P. Vagif established a school in which he taught. Memorial plaque.

Франсыз забитләrinин башчылығы илә Гачарын топлары Шушаны үч күн әрзинде атәш тутдулар. Дүшмәn гошунлары бир нечә дәfә гала диварларына һәмлә етди, лакин бүтүн бу һәмләләр мұвәффәгијәтсизлиjә уграды. Отuz үч күн давам едәn мұhaсирә заманы, демәk олар ки, бүтүн Иран артиллеријасы сырдан чыхды. Ордуларынын Шуша диварлары јанында биа-бырчылыгla мәhb олачағындан

ран. Лишь в следующем 1795 г. его армия численностью до 85 тысяч человек вновь вторглась в Карабахское ханство и осадила город-крепость Шушу.

Основные военные силы защитников Карабаха были размещены в горах и внутри Шушинской крепости, где велись большие работы по усилению ее оборонной и огневой мощи. Жители Шуши организовали 15-тысячное народное ополчение, в